

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

БУРЯК КАТЕРИНА МИХАЙЛІВНА

УДК 343.8:343.9

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СІМЕЙНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота підготовлена здобувачкою самостійно.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ШКУТА ОЛЕГ ОЛЕГОВИЧ,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права та безпеки;

доктор юридичних наук, професор
ГУМІН ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри міжнародного та кримінального
права Інституту права, психології та інноваційної
освіти;

доктор юридичних наук, старший дослідник
ТИЧИНА ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ,
Національна академія внутрішніх справ,
провідний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту поліцейської
діяльності.

Захист відбудеться 18 квітня 2025 року об 11-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 65014, місто Одеса, провулок Сабанський, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.oduvs.edu.ua> та в науковій бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. В. Ковальова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Побудова ефективної системи запобігання злочинності у сімейній сфері є одним із пріоритетних завдань будь-якої демократичної держави, особливо, якщо мова йде про збереження сім'ї як основного осередку суспільства. Звичайно, злочинність у сімейній сфері, котра набула своєї актуальності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, поставила на порядок денний кримінально-правової та кримінологічної науки питання про базові підвалини родинних зв'язків і дієздатність держави та її інституцій запобігти даній злочинності у кримінально-правовому та кримінологічному вимірі.

В цих умовах, задекларовані міжнародними правовими актами та національним законодавством положення щодо запобігання злочинності у сімейній сфері все більше стають предметом дослідження як вітчизняними так і зарубіжними вченими. Не виключенням стало і наше дослідження «Теорія і практика запобігання злочинності у сімейній сфері». З огляду на це, запобігання злочинності у сімейній сфері безумовно набуває особливого значення, оскільки вчиненні в сім'ї кривдником або кривдницею кримінальні правопорушення і без того знижують якість життя родини, виховання дітей.

У Конституції України в ст. 3. закріплено концептуальне положення про те, що «людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»¹. Вказане конституційне положення не може бути оскаржене, проте в житті на жаль, все відбувається в іншому вимірі. Проведене нами дослідження засвідчує, що загроза життю і здоров'ю одному із подружжя або їх дитині – це проблема вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення в сім'ї, що може негативно вплинути на сімейні стосунки, призвести до розпаду сім'ї.

Серед причин цього соціального явища можна назвати: глобалізаційні зміни у сфері соціально-економічних і політичних процесів, які відбуваються у XXI ст.; російсько-українська війна з державою агресором російською федерацією з 2014 року; тривожна атмосфера в сім'ї; зростання конфліктності у взаємовідносинах між дружиною і чоловіком, батьками і дітьми; збільшення випадків розлучення тощо.

Все це вимагає від держави не просто втрутитися у сімейну сферу, розширити правовий механізм захисту законних прав та інтересів людини і громадянина, а й розробити спеціальний інструментарій для кривдника або кривдниці з метою запобігання вчинення ними кримінального правопорушення в сім'ї. На жаль, сімейну сферу, за нашим дослідженням, не

¹ Конституція України: Закон України від. 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/trqtrt> (дата звернення: 17.08.2023).

обходить вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення.

Тому прийняття Верховною Радою України 7 грудня 2017 року Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», стало одним з прогресивних кроків ратифікації Стамбульської Конвенції, норми якої захищають не лише жінок, а й інших жертв насильства.

Сучасні дослідження злочинності у сімейній сфері засвідчують, що у переважній більшості конфлікти, які провокують на вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сім'ї, виникають у зв'язку з негативною поведінкою одного із членів сім'ї, а також недоліками сімейного виховання дітей. А оскільки сім'я – це соціально-побутова основа держави, вона не може не знаходитися у тісному зв'язку з нею, оскільки саме на своєму рівні, вона забезпечує весь комплекс життєдіяльності суспільства.

Отже, злочинність у сімейній сфері у цьому дослідженні розглядається, як комплексне соціально-правове явище, запобігти якому можна лише об'єднавши зусилля усіх соціальних інституцій, правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування, шляхом забезпечення виконання загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних та віктимологічних заходів, завдання яких забезпечити реалізацію економічних, правових та соціальних програм оздоровлення суспільства, підвищення ролі сім'ї, створення умов захисту від будь-яких проявів дискримінації у сімейних відносинах тощо.

Науковим підґрунтям концептуальних ідей дослідження злочинності у сімейній сфері та окремі її сегменти, стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального права та кримінології, зокрема: А. М. Бабенка, Ю. В. Бауліна, А. Б. Благої, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, О. В. Бойка, М. Г. Вербенського, В. В. Василевича, В. В. Голіни, В. К. Грищука, Б. М. Головкина, О. М. Гуміна, Л. М. Давиденка, С. Ф. Денисова, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, Ю. А. Дорохіної, Г. В. Дідківської, А. П. Закалюка, О. О. Кваши, І. М. Копотуна, В. Я. Конопельського, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, Л. В. Крижної, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, Є. С. Назимка, Ю. В. Нікітіна, Ю. В. Орлова, М. О. Сметаніної, В. І. Тимошенко, Д. М. Тичини, В. О. Тулякова, С. І. Халимона, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, О. О. Шкути, Н. С. Юзікової, О. М. Храмцова та інших.

Доктринальні та прикладні засади дослідження запобігання злочинності у сімейній сфері, її фундаментальні ростки згадані вчені заклали в процесі проведення власних наукових розвідок запобігання злочинності у сімейній сфері. І хоча їх дослідження стосувалися окремих питань злочинності у сімейній сфері, їх наукові здобутки, безперечно, збагатили юридичну науку і мають значну прикладну цінність для предмету нашого дослідження.

Попри досить детальну розробку цієї проблеми в науковій літературі, ціла низка актуальних питань все-таки залишаються невирішеними. У зв'язку з цим, дотепер дискусійними залишаються питання:

щодо особи кривдника, оскільки за нашим дослідженням це може бути як чоловік так і дружина, кожен з них може вчиняти кримінальне правопорушення у сім'ї;

про віктимологічний рівень запобігання злочинності у сімейній сфері, де жертвою може бути один із членів родини;

про застосування судом обмежувального примусу для кривдника або кривдниці у зв'язку з протиправною поведінкою одного із членів родини;

про застосування судом покарання за домашнє насильство та за інші види кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері;

щодо декриміналізації окремих норм кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення вчинене в сімейній сфері.

Варто зазначити, що окремого комплексного дослідження «Теорія і практика запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні» не проводилося, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження, її теоретичну та практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження виконувалося відповідно до положень Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (затвердженій Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV), Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.) та виконана в рамках науково-дослідних робіт кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол №4 від 29 жовтня 2024 р.)

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є наукове обґрунтування знання проблем злочинності у сімейній сфері. Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що його результати заповнюють прогалини в системі теоретичних засад кримінального права, як базову галузь знань про кримінальну відповідальність та кримінології щодо запобігання та протидії вчинення кривдником (кривдницею) кримінальних правопорушень у даній сфері. Для реалізації зазначеної мети, виконано такі *завдання*:

- розкрити стан наукової розробленості дослідження запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні;
- сформулювати методологічні підходи до вивчення запобігання злочинності у сімейній сфері;
- визначити поняття та зміст запобігання злочинності у сімейній сфері;
- з'ясувати види кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері;
- розкрити об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері;
- встановити кримінологічні риси кривдника, який вчиняє кримінальні правопорушення у сімейній сфері;
- проаналізувати стан і виявлено тенденції вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері;
- охарактеризувати причини та умови, що детермінують вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері та розкрито латентність цього виду злочинності;
- виокремити суб'єктів запобігання злочинності у сімейній сфері;
- розкрити заходи запобігання злочинності у сімейній сфері;
- розкрити поняття та зміст кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері;
- показати можливості використання зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері;
- розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики запобігання злочинності у сімейній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінальних правопорушень у сімейній сфері та їх запобігання.

Предметом дослідження є теорія і практика запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових та спеціально-наукових методів, застосування яких дало змогу забезпечити достовірність одержаних результатів дослідження. Зокрема, *діалектичний метод* забезпечив комплексне дослідження стану дослідження злочинності у сімейній сфері (розділи 1–4); за допомогою герменевтичного методу було вивчено пізнання та інтерпретації текстів монографічних видань, наукових статей, навчальних матеріалів, а також текстів зарубіжних нормативно-правових актів у сімейній сфері, що уможливило розкриття змісту та узагальнення сформульованих у роботі положень (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *системного* методу виокремлено, досліджено та обгрунтовано вид кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері (підрозділ 2.1); *логіко-юридичний метод* сприяв визначенню об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних

правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері (підрозділ 2.2.); *соціологічні методи* використані під час здійснення опитування, інтерв'ювання, моніторингу населення та окремої сім'ї (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 4.2.); *метод кримінологічного моделювання* дозволив отримати важливу інформацію про прояви злочинності у сімейній сфері (підрозділ 5.1, 5.2); компаративістський метод використано для зіставлення кримінального законодавства з відповідними нормами зарубіжних країн та їх порівняння (підрозділ 5.3).

Емпіричну базу дослідження склали: результати узагальнення опитаних суддів та секретарів судового засідання – 121, які були учасниками розгляду 440 кримінальних проваджень за домашнє насильство; узагальнено дані анкетування 250 працівників Національної поліції України; узагальнено опитування 194 працівників органів прокуратури України, зокрема: 31 прокурор Офісу Генерального прокурора, 116 прокурорів обласної прокуратури (Чернігівська, Київська, Чернівецька, Дніпропетровська, Черкаська, Вінницька), 47 прокурорів окружних прокуратур; узагальнено дані формалізованого інтерв'ювання 2000 респондентів Дніпропетровської, Київської, Львівської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської областей; статистична звітність Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Офісу Генерального прокурора та інших відомств.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена комплексним і системним дослідженням причинного комплексу криміногенних факторів та заходів запобігання які виникають у сімейній сфері, їх впливу на вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення.

Запропоновано низку висновків, рекомендацій та пропозицій, основні з яких такі:

вперше:

– розроблено та обґрунтовано кримінологічну модель запобігання злочинності у сімейній сфері, зміст якої представлений такими елементами: моніторингом кримінологічної ситуації у сімейній сфері; розробкою державної концепції протидії та запобігання злочинності у сімейній сфері; співпрацею суб'єктів протидії та запобігання кримінального правопорушення у сімейній сфері; визначенням напрямів імплементації кращих світових моделей охорони сім'ї; удосконалення системи протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, вчинених кривдником або кривдницею у сімейній сфері;

– сформульовано авторське визначення запобігання злочинності у сімейній сфері – це сукупність суспільно небезпечних і кримінально каранних умисних діянь, котрі посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність та волю хоча б, одного з членів родини та передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й психологічні примуси, кібернасильство для залякування й отримання влади одних членів сім'ї над іншими;

– на основі позитивного зарубіжного досвіду обґрунтовано необхідність активного поліцейського впливу та швидкого реагування на злочинність у сімейній сфері на ранніх стадіях, взявши за основу досвід Німеччини;

– обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення дошлюбних перевірок потенційних чоловіка/дружини на предмет «насильницького минулого» на прикладі Британії;

– сформульовано авторське визначення поняття «сімейна сфера» – це певний осередок людей, який заснований на підставі чинного законодавства, у формі подружнього союзу та родинних зв'язків, котрі забезпечують спільне проживання, ведення господарства, мають єдиний сімейний бюджет, спільно харчуються, утримують житло і виховують дітей (як власних так і усиновлених);

– на підставі виокремлених ознак сімейного кібернасильства сформовано його авторське визначення – це усвідомлені умисні дії кривдника або кривдниці, котрі полягають у використанні новітніх технологій з метою фізичного, психологічного, економічного та сексуального насильства;

– запропоновано розмістити на Єдиному порталі державних послуг «Дія» функцію про надання одному із партнерів при створенні сім'ї інформації щодо майбутнього партнера на предмет його судимості та вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері.

удосконалено:

– понятійний апарат в галузі кримінологічного моделювання, шляхом формулювання авторських дефініцій: «злочинності у сімейній сфері»; «кримінальні правопорушення у сімейній сфері»; «сімейна сфера»; «сімейне кібернасильство»; «координація щодо запобігання злочинності у сімейній сфері»; «кримінологічна модель запобігання злочинності»;

– зміст елементів кримінологічної характеристики запобігання злочинності у сімейній сфері з виокремленням відомостей про стан, структуру, динаміку і географію кримінально каранних діянь цієї категорії, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема встановлено зв'язок між детермінантами злочинності у сімейній сфері;

– методологічні підходи, які можуть бути використані в дослідженні запобігання злочинності у сімейній сфері, до яких віднесено: діалектичний, системний, генетичний, функціональний, порівняльно-правовий метод. Пліуралізм застосування вищевказаних методів забезпечив змістовне дослідження злочинності у сімейній сфері;

– наукові положення щодо класифікації осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сімейній сфері: 1) залежно від потерпілого (дитина (малолітня, неповнолітня особа) чи дорослий член сім'ї); 2) залежно від суб'єкта (загальний чи спеціальний (член сім'ї або особа, яка має певні обов'язки чи службові функції, пов'язані з вихованням неповнолітніх));

– тлумачення поняття «загальносоціальне запобігання прокуратурою злочинності у сімейній сфері» – це вжиття прокуратурою комплексу організаційно-правових, координаційних та інформаційних заходів, спрямованих на нейтралізацію причин та умов злочинності у сімейній сфері;

– характеристику криміногенних факторів, які прокурор у своїй діяльності встановлює при визначенні потреби у застосуванні до кривдника (кривдниці) спеціально-кримінологічного та індивідуального профілактичного заходу, їх класифікація на соціально-демографічні; кримінально-правові; соціальні ролі і статус; морально-психологічні характеристики;

– поняття координації щодо запобігання злочинності у сімейній сфері через призму діяльності прокуратури України, під яким ми розуміємо комплекс узгоджених заходів, спрямованих на запобігання вчиненню кривдником кримінального правопорушення в сім'ї, запобігання вчиненню повторних таких правопорушень, забезпечення належної допомоги жертві насильства, з одночасним притягненням винної особи до юридичної відповідальності.

дістало подальшого розвитку:

– розуміння сутності, соціальних і правових характеристик злочинності у сімейній сфері, котра передбачає систему заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та віктимологічного характеру, спрямованих на виявлення та запобігання об'єктивних і суб'єктивних причин та умов, що породжують і сприяють даній злочинності у сім'ї, шляхом здійснення правоохоронними органами, судом, органами місцевого самоврядування відповідних цілеспрямованих дій;

– спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сімейній прокуратурою сфері як комплекс теоретико-прикладних координаційно-профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин й умов злочинності у сімейній сфері та недопущення її повторного вчинення кривдником;

– науково практичні підходи до розроблення кримінологічної характеристики та системи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються (у домашній, сімейно-побутовій) і сімейній сфері;

– доктринальні положення щодо кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері, зокрема, сформульовано її авторське визначення – це штучно створена дослідником система наукового пошуку, котра відтворює і замінює досліджувану подію, а тому її вивчення дозволить одержати повну інформацію про оригінал успішного вирішення практичних, наукових і дидактичних завдань дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в: *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем кримінологічних засад запобігання злочинності у сімейній сфері (акт

впровадження ДВНЗ УДХТУ від 04.04.2024); *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань кримінально-правового забезпечення запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій (Лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 04.04.2024 №43-01-08); *практичній діяльності* – *запровадження на Єдиному порталі державних послуг «Дія» функції про відкриття кожному з партнерів відомостей про вчинення ними або відносно них домашнього насильства* (Лист до Міністерства цифрової трансформації України від 04.04.2024 №43-01-07); *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за навчальними дисциплінами «Кримінальне право», «Кримінологія» (акт впровадження Пенітенціарна академія України від 06.01.2024).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень. У науковій статті «Запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, авторкою запропоновані заходи запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні. У науковій статті «Стан наукового дослідження злочинності у сімейній сфері», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, авторкою проаналізовані наукові праці вітчизняних учених щодо запобігання злочинності у сімейній сфері. У науковій статті «Кримінологічна модель запобігання злочинності у сімейній сфері», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, авторкою розроблено алгоритм запобігання злочинності у сімейній сфері, визначено суб'єктів запобігання даній злочинності. Внесок здобувачки до оприлюднених колективних праць: «Criminological research on statistics concerning judicial examination of criminal proceedings using cluster analysis algorithms»; «Crime in Ukraine in Conditions of Martial Law»; «Empirical Analysis of Legal Regulations on Family Violence During Wartime in Ukraine» пропорційний кількості співавторів. Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені на 10 науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення». (м. Київ, 28 травня 2020 р.); Щорічне читання наукової школи «Інтелект» (Чернігів, 25 травня 2020 р.); Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19 (м. Рівне, 12 жовтня 2021 р.); Пенітенціарна система у глобальному вимірі: (м. Рівне, 2021 р.); Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії (12 жовтня 2022 р.); The 14th International scientific and practical conference «Modern stages of scientific

research development» (December 27–30, 2022 p.); Актуальні питання забезпечення якості вищої освіти в сучасних умовах (Одеса, 3 липня – 13 серпня 2023 р.); Пенітенціарна система у глобальному вимірі: (Київ, 3 листопада 2023 р.); Актуальні проблеми захисту прав людини в сучасних інтеграційних умовах (м. Бар, 06 грудня 2023 р.); Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану (м. Львів, 15 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені у 32 наукових публікаціях, серед яких 1 монографія, 21 стаття, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, та зарубіжних фахових виданнях: три – у наукометричних базах Scopus, Web of Science і 10 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, що містять тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 409 сторінок, з них основний текст – 335 сторінок, список використаних джерел – 36 сторінок (359 найменувань) та 4 додатків на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів і форми їх апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні засади запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження запобігання злочинності у сімейній сфері»* визначено наскільки стан дослідження злочинності в сімейній сфері являється предметом вивчення українських учених за роки проголошення Україною незалежності (О.М. Гумін, А.Б. Блага, А.О. Джужа, Г.В. Дідківська, Д.М. Тичина, М.Ю. Самченк та ін). Доведено, що нинішня ситуація в умовах правового режиму воєнного стану викликає значне занепокоєння в державних і не державних інституціях, органів самоврядування адже вчинення правопорушником кримінального правопорушення у сімейній сфері негативно впливає на національну безпеку в державі .

З'ясовано, що вітчизняні вчені у власних дослідження злочинності у сімейній сфері наголошували не тільки на актуальність наукового пошуку її вивчення, а й на необхідність створення дієвого механізму запобігання злочинності у сімейній сфері. Аналіз наукових праць представлених у даному

підрозділі, переконує про необхідність розроблення кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері.

Показано позитивний вплив на запобігання злочинності у сімейній сфері з боку її суб'єктів: Національної поліції України, прокуратури, суду, органів місцевого самоврядування. Зазначено, що їх постійна робота з кривдником або кривдницею, має вплив на зниження гостроти проблеми в суспільстві, і в окремій взятій сім'ї. Зазначені у підрозділі наукові праці цінні не лише постановкою проблем, а являються актуальними і сьогодні. Всі вони безумовно заслуговують на увагу, постійне їх вивчення, оскільки допомагають дослідити проблему злочинності у сімейній сфері з різних сторін наукового пізнання.

У підрозділі 1.2 *«Методологічні засади дослідження запобігання злочинності у сімейній сфері»* визначено, що у нашому дослідженні ми спираємось на використання комбінованих методів дослідження, що дозволило розширити основу розробки пізнання злочинності у сімейній сфері і дійти ґрунтовних висновків. Методологічний інструментарій розглядається нами, як з позиції об'єкта так і предмета вивчення злочинності у сімейній сфері. В процесі дослідження доведено, що кожен окремо взятий методологічний підхід при вивченні злочинності у сфері сімейних відносинах зазвичай може бути реалізований багатовекторним шляхом застосування тих методів, які забезпечать досягнення наукового результату. Встановлено, що комплексне використання сучасних методів дослідження злочинності в сімейній сфері дає змогу провести теоретичне і практичне узагальнення вищенаведеної нами проблеми, з'ясувати сутність її соціально-правової природи, провести кримінально-правовий та кримінологічний аналіз застосування правоохоронними органами, судом, органами місцевого самоврядування нових засобів запобігання вчинення кримінальних правопорушень в сім'ї, запропонувати кримінологічній теорії розробити сучасну модель запобігання злочинності в сімейній сфері. При розгляді методологічних засад дослідження злочинності у сімейній сфері, сформовано авторське його визначення – це дорожня карта на сучасне інтегральне явище, зміст якого, може бути розкритий відповідним набором методів, які в сукупності забезпечують методіку пізнання проблеми, і яка дозволяє відобразити специфічну сутність виду кримінального правопорушення, що вчиняється правопорушником у сімейній сфері. Завдяки методам дослідження (метод спостереження, порівняльно-правовий, логіко-юридичний метод та інш.) нам вдалося досягти наукового результату щодо запобігання вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері.

У підрозділі 1.3 *«Поняття та зміст запобігання злочинності у сімейній сфері»* значну увагу приділено поняттю та змісту кримінальним правопорушенням які вчиняються у сімейній сфері, що дозволило сформулювати його визначення – це сукупність суспільно небезпечних і кримінально караних умисних діянь, котрі посягають на життя, здоров'я,

тілесну недоторканість та волю хоча б, одного з членів родини та передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й психологічні примуси, кібернасильство. Розглянуто злочинність у сімейній сфері через групу ознак, котрі підтверджують нашу гіпотезу, що злочинність у сімейній сфері є важливою кримінально-правовою та кримінологічною проблемою.

Серед них виділяємо: 1) суспільно небезпечні діяння (дію або бездіяльність); 2) кримінальна відповідальність за їх вчинення; 3) карні діяння посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканість та волю членів родини (кривдника або кривдниці); 4) фізичні, словесні, моральні, економічні та психологічні примуси; 5) сімейне кібернасильство; 6) залякування з метою отримання влади одного члена сім'ї над іншими. У роботі доведено про неможливість виконання судового рішення щодо виховання дитини суб'єктами кримінального правопорушення у сімейній сфері в умовах правового режиму воєнного стану, особливо на окупованих р.ф. територіях серед них: проживання одного з кривдників окремо; виїзд дитини закордон; проживання дитини на тимчасово неконтрольованій території тощо.

Розділ 2 «Кримінально-правовий аналіз кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Види кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері»* наголошується, що кримінальне законодавство України передбачає види кримінальних правопорушень, які певним чином впливають на суспільним відносинам у сімейній сфері. Серед найбільш системоутворюючих у сімейній сфері кримінальних правопорушень ми виділяємо ст. 126-1 «Домашнє насильство» (76%), ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (14%); ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» (6%), ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» (4%), ст. 151⁻² КК України є: примушування особи до вступу в шлюб *0%) тощо). Виокремлені нами кількісні і якісні показники створили передумови саме для запобігання цим правопорушенням, що дозволило застосувати до правопорушника принцип диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та санкцій. Водночас створило передумови для максимально ефективно застосування норм кримінального права

У дослідженні запропоновано класифікацію зазначених кримінальних правопорушень за наступними критеріями: 1) потерпілий (жертва) чоловік, дружина, дитина; 2) суб'єкт (загальний або спеціальний); вина (умисні, необережні, змішані) настання суспільно небезпечних наслідків (склад може бути матеріальний або формальний). Оскільки кримінальні правопорушення у сімейній сфері не віднесені до окремого розділу КК України, вбачається за необхідне здійснити їх ідентифікацію, систематизацію та об'єднання в рамках окремого розділу з подальшим визначенням місця

злочину у відповідному розділі у системі особливої частини КК України. Надання зазначених пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного кримінального законодавства, забезпечить кримінально-правовий захист сім'ї, сімейних відносин, прав та інтересів неповнолітніх (дітей) від суспільно небезпечних правопорушень, дасть змогу раціоналізувати цю категорію кримінальних правопорушень.

Підрозділ 2.2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері» складається з двох пунктів.

У пункті 2.2.1 «Об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері» аргументовано, що дослідження ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері дозволяє нам виділити типові форми злочинної поведінки кривдника або кривдниці: 1) насильство; 2) непристойна поведінка; 3) знущання; 4) інше будь яке порушення спокою тощо. Зазначено, що при встановленні всіх ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері принциповим є питання, чи довели кривдник або кривдниця вчинення кримінального правопорушення до кінця чи ні. Це важливо знати, оскільки за нашим дослідження підрозділі Національної поліції України, котрі від'їжджають за викликом на вчинене в сімейній сфері кримінальне правопорушення на це особливої уваги не звертають.

Визначається, що об'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері є суспільні відносини. А оскільки, вони перебувають під кримінально-правовою охороною держави, інститут сім'ї теж має бути під охороною. Аргументовано доводиться, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері може бути сімейна безпека, яка являє собою стан захищеності всіх членів сім'ї, котрі спільно проживають в одному помешканні. Доведено, що сімейна безпека як чинник запобігання злочинності у сімейній сфері має ґрунтуватися: на нормах національного законодавства; основних положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та вимог Європейського суду з прав людини.

З'ясовано, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, що вчиняється у сімейній сфері виступають конкретні суспільні відносини, що охороняються законом і зазнають шкоди (можуть зазнавати) у випадку вчинення такого посягання. Наголошено, що об'єктивна сторона, досліджуваних нами кримінальних правопорушень у сімейній сфері, виражається у фізичних, психологічних, економічних та сексуальних діях. Саме вищенаведені дії дозволяють нам відмежувати окремі кримінальні правопорушення, що вчиняються у сімейній сфері (наприклад примушування до шлюбу ст. 151² КК України).

В окремих випадках об'єктивна сторона аналізованих кримінальних правопорушень містить обов'язкову ознаку у вигляді настання суспільно небезпечних наслідків. Оскільки матеріальний світ має свою зовнішню

сторону, він не може не впливати на злочинність у сімейній сфері. Тому кримінальним правопорушенням вважається лише те умисне діяння, яке відображається в матеріальному світі та завдає шкоди суспільним відносинам та має відповідні об'єктивні ознаки.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері характеризується, як правило, суспільно небезпечною дією. Бездіяльність як пасивна форма поведінки полягає в не вчиненні кривдником дій, котрі повинні бути вчинені у зв'язку з покладених на нього обов'язків, зокрема щодо виховання дітей. Зазначено, що кримінальне правопорушення вчинене у сімейній сфері передбачає сукупність ознак, які характеризують зовнішній прояв вчиненого кривдником злочину або проступку. Водночас, об'єктивна сторона визначає у чому полягає кримінальне правопорушення вчинене у сімейній сфері, показує засоби і знаряддя його вчинення та наслідки, відтворює умови, місце, час та обставини в яких кримінальне правопорушення настає.

У пункті 2.2.2 «*Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері*» акцентовано увагу на тому, що аналіз суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень у сімейній сфері на сьогодні залишається дискусійним питання визначення вини у кримінальних правопорушеннях, які вчиняються у сімейній сфері з формальним складом. Зазначено, що КК України визначає зміст умислу та необережності, по суті, лише щодо кримінальних правопорушень з матеріальним складом (до суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків).

Поза правовим регулюванням залишилося визначення змісту вини у кримінальних правопорушеннях з формальним складом, тобто в таких, де настання суспільно небезпечних наслідків лежить поза межами складу кримінального правопорушення. Досліджено, що суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, які вчиняються у сімейній сфері є завершальним етапом і розкриває її внутрішню сторону, тобто психічну діяльність кривдника або кривдниці, що відображає їх свідоме ставлення до суспільно-небезпечного діяння та його наслідків. У межах вчиненого кривдниками кримінального правопорушення у сімейній сфері варто виділити вину як обов'язкову ознаку, а також мотив, мету, емоційний стан як факультативні ознаки.

Загальним суб'єктом кримінальних правопорушень що вчиняються у сімейній сфері є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. З огляду на це, обов'язковими ознаками суб'єкта кримінального правопорушення у сімейній сфері є: належність до фізичних осіб; осудність; вік з якого настає кримінальна відповідальність. Доведено, що якщо суб'єкту злочину не притаманні вищенаведені ознаки, або хоча б одна з них, то виникають підстави для застосування інших кримінально-правових заходів, зокрема і примусові заходи медичного характеру.

Розділ 3 «Кримінологічний аналіз злочинності у сімейній сфері в Україні та її запобігання» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *Кримінологічна характеристика особистості, яка вчиняє кримінальне правопорушення у сімейній сфері* визначено, що кривдник, який вчиняє кримінальні правопорушення у сімейній сфері – це сукупність соціально-значимих властивостей і відносин особи, які характеризують її, як таку, що вчиняє кримінальне правопорушення у сфері сімейно-побутових відносин. Сформовано авторський авторське визначення особи кривдника, який вчиняє кримінальне правопорушення в сімейній сфері – це чоловік/жінка віком 30–40 років, які перебувають у шлюбі, із середнім рівнем освіти, являються мешканцями сіл і міст, не дотримуються правових норм поведінки як в суспільстві так і в сім'ї, мають проблеми із вживанням алкогольних напоїв, наркотичних речовин, неодноразово притягалися до адміністративної або кримінальної відповідальності, має сформовані стереотипні уявлення щодо гендерних ролей, характерні афективні порушення психіки (у межах осудності) та вчиняли насильницькі акти відносно своєї родини.

За нашим дослідженням, серед правопорушників у сімейній сфері (кривдник/кривдниця), більшість становлять особи чоловічої статі (82 %), інші (18 %) – особи жіночої статі; для більшості яких, що вчинили домашнє насильство, характерний вік від 30 до 50 років (57 %); серед них, які перебувають в офіційному шлюбі (80 %), інші (20 %) – проживають у цивільному шлюбі; характерним для них є невисокий рівень освіти (69 % мають незакінчену або середню освіту); серед кривдників, які вчинили домашнє насильство, переважають безробітні (30 %); особи, які зловживають алкоголем або наркотиками (15 %); хворі, переважно на туберкульоз, гіпертонію, венеричні захворювання, різні фізичні вади (38,6 %). Водночас у більшості кривдників домашнього насильства (61,4 %) не виявлено жодних хронічних (соматичних) захворювань. Установлено, що головним мотивом домашнього насильства є помста кривдника за колишні приниження, побиття, знущання тощо (74 %). За мотивами ревності – 9,8 %, користі – 14,6 %. Інші мотиви становлять відповідно 2,4 %. Доведено, що значною детермінантою кривдника злочинності у сімейній сфері є: їх психічні відхилення (26,2 %); емоційна нестабільність (37,0 %); подвійні стандарти поведінки, які, з одного боку, перешкоджають засвоєнню кривдником моральних і правових норм, а з іншого, – ускладнюють сприйняття ним конкретної життєвої ситуації (36,8 %).

Зазначено, що вдале формування кримінологічної характеристики особи кривдника, який вчиняє кримінальне правопорушення в сімейній сфері є запорукою розроблення ефективної системи заходів запобігання злочинності у сімейній сфері. На нашу думку, найбільш дієвою є просвітницька діяльність стосовно заподіяння кривдником або кривдницею певної шкоди у сімейній сфері, адже в нашій державі наявна потужна

законодавча база з її протидії та запобігання, втілюються міжнародні проекти та програми для захисту жертв насильства, але обізнаність населення залишається на досить низькому рівні. Наголошується на застосуванні правового механізму притягнення кривдника або кривдниці до адміністративної чи кримінальної відповідальності за вчинення в сім'ї одного із видів кримінального правопорушення.

Доведено, якщо цього замало для виправлення таких осіб й недопущення ним в майбутньому вчинення нового правопорушення, підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України, органи місцевого самоврядування, згідно з чинним законодавством мають застосувати до кривдників реабілітаційні програми, які можуть скеровуватися таких осіб, не вчиняти нові протиправні дії в сім'ї.

У підрозділі 3.2 *«Стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері»* зазначено, що кримінальні правопорушення у сімейній сфері – це передбачені КК України суспільно-небезпечні діяння (дія або бездіяльність), вчинене кривдником або кривдницею у сфері сімейних відносин з метою причинити шкоду здоров'ю та тілесну недоторканність одного з членів родини проти їх волі. У дослідженні наголошується на високу ступень латентності вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері, що зумовлене підґрунтям радянської ідеології та сучасними деформованими поглядами на сім'ю. Виходячи зі стану і тенденції вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері за нашим дослідженням переважна їх більшість вчиняється без попередньої підготовки (42 %), у вечірній та нічний час (26 %), підчас сварок і конфліктів (32%). В процесі дослідження встановлено зацікавленість правопорушників у збереженні «таємниці» вчинення кримінального правопорушення в сім'ї (58 % жертв взагалі не бажали розголошу, оскільки відчували й особисту провину в тому, що сталося; 25 % – не довіряли Національній поліції та боялись осуду; 17 % – вважали, що це надзвичайне буденне життя. Серед опитаних у 2024 рр. жертв домашнього насильства велика кількість (64 %) наголосили, що в умовах правового режиму воєнного стану працівник Національної поліції, які перебували на виклик формально відносилися до заявника щодо насильств у сімейній сфері. Для запобігання латентності кримінальних правопорушень у сімейній сфері потрібно мобілізувати та залучити фахівців Національної поліції України, Офісу генерального прокурора, Верховного суду України, соціологів, медичних працівників та забезпечити їх комплексне та узгоджене реагування на проблему.

Виокремлено наукові погляди щодо латентної злочинності у сімейній сфері. По-перше, для запобігання латентної злочинності у сімейній сфері потрібно мобілізувати та залучити фахівців поліції, прокуратури, суду, органів місцевого самоврядування, соціологів, медичних працівників та забезпечити їх комплексне та узгоджене реагування на проблему. По-друге, з метою запобігання латентної злочинності у сімейній сфері варто щоденного

проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу, переконуючи суспільство, його громадян про неприйнятність, наприклад, насильства в сім'ї та необхідності протидії такому насильству. По-третє, всебічно і чуйно реагувати на потреби осіб, які пережили насильство у сімейній сфері, запобігати рецидиву насильства за рахунок раннього виявлення жертв кримінальних правопорушень тощо.

У роботі зазначено, що запобігання кримінальних правопорушень у сімейній сфері може також передбачати: 1) проведення працівниками правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування інформаційно-роз'яснювальної роботи, переконуючи у неприйнятності насильства в сім'ї та необхідності протидії такому насильству; 2) забезпечення комплексного надання послуг, інформувати і навчати постачальників медико-санітарних послуг всебічно і чуйно реагувати на потреби осіб, які пережили насильство; 3) запобігання рецидиву насильства за рахунок раннього виявлення жертв насильства, направлення їх в належні служби і надання їм необхідної підтримки; 4) пропаганду гендерних норми, як повинні бути засновані на принципі рівноправності, в рамках навчання життєво важливим умінням і навичкам і поширювати комплексні програми сексуальної освіти для молодих людей; 5) накопичення фактичних даних щодо злочинності у сімейній сфері шляхом анкетувань населення або включення тематики домашнього насильства в загальнопопуляційні демографічні та медико-санітарні обстеження; 6) встановлення суворої санкції за вчинення домашнього насильства з обов'язковим матеріальним відшкодуванням шкоди. З'ясовано, що аналіз стану та тенденції вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері, характеризується специфічною суспільною небезпекою, яка несе в собі суспільний резонанс і потребує своєчасного реагування з боку суб'єктів запобігання даної злочинності.

У підрозділі 3.3 *«Причини та умови вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері»* зазначено, що причини та умови вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері є найскладнішою з усіх інших в сімейній криминології. Її складність обумовлена тим, що вона впливає на Інститут сім'ї, як окремого осередку суспільства і уразі встановлення і розкриття причин та умов, з'являються передумови на рівні державних і не державних інституцій розробити дієві механізми та здійснити ефективні заходи запобігання цього ганебного для нашого суспільства явища. У роботі визначено перелік причини та умови вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення у сімейній сфері. Аналізуючи детермінанти злочинності у сімейній сфері у дослідженні вони поділені нами на: 1) короткострокові – їх тривалість охоплюється рамками від кількох місяців до кількох років; 2) середньострокові – діють в рамках певного етапу трансформації суспільства; 3) довгострокові – характеризуються глобальним характером, повинні розглядатись в масштабі різних історичних епох та різних країн. Доведено, що злочинність у сімейній сфері має значну

латентність, а тому її запобігання варто оцінювати з урахуванням даного критерію. Запропоновано встановити сувору санкцію за вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері з обов'язковим матеріальним відшкодуванням шкоди.

Розділ 4 «Суб'єкти та заходи запобігання злочинності у сімейній сфері» складається з 3 підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Національна поліція як суб'єкт запобігання злочинності у сімейній сфері»* зазначається, що проблема запобігання правопорушенням у сімейній сфері є однією з давніх проблем, яка залишається надзвичайно актуальною для нашого суспільства, а тому роль Національної поліції України у запобіганні цій злочинності є неоціненною, оскільки її заходи спрямовані на її припинення, усунення небезпеки для життя і здоров'я всіх членів сім'ї. У дослідженні зазначається, що проблема запобігання правопорушенням у сімейній сфері є однією з давніх проблем, яка залишається надзвичайно актуальною для нашого суспільства, а тому роль Національної поліції України у запобіганні цій злочинності є неоціненною, оскільки її заходи спрямовані на її припинення, усунення небезпеки для життя і здоров'я всіх членів сім'ї. У роботі розглянуто Національну поліцію України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері через функцію держави, що демонструє рівень захисту інституту сім'ї, від фізичних, психологічних, економічних посягань з боку кривдника або кривдниці на їх права і свободи.

Виокремлено негативні тенденції щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері серед яких: застосування працівниками Національної поліції до кривдника або кривдниці штрафу, котрий потім лягає на бюджет сім'ї; заборонені приписи не є ефективними, оскільки суб'єкт кримінального правопорушення у сімейній сфері залишається вдома; оскільки вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сімейній сфері це справа публічного обвинувачення, багато жертв відмовляються від порушення кримінальної відповідальності тощо. Варто відзначити, що програми для роботи з кривдником є малоєфективними.

Пропонується введення інституту соціального супроводу дільничними офіцерами поліції сімей, в яких великий ризик виникнення кримінального правопорушення, для яких нерідкі сімейні сварки, побутові конфлікти тощо. Доведено, що специфіка, характер та масштаб роботи, яку проводять дільничні офіцери поліції, висувають ряд обов'язкових вимог, основними з яких є точне та неухильне дотримання законодавства (відомчих нормативно-правових актів МВС України, міжнародно-правові документи) та права громадян; чітке знання і дотримання своїх прав і обов'язків, способів застосування заходів профілактики, грамотне їх використання, правильне і обґрунтоване застосування спеціальних засобів і зброї.

Враховуючи, що кримінальні правопорушення вчинені у сімейній сфері практично не є тяжкими. До кривдників може застосовуватися інститут звільнення від кримінальної відповідальності шляхом укладання угоди про примирення. Зазначено, що цьому є певні об'єктивні причини. Оскільки в умовах правового режиму воєнного стану в Україні суттєво змінилися сімейні відносини (дружина з дітьми за кордоном, а чоловік на фронті) практика Національної поліції України щодо запобігання злочинності у сімейній сфері набуває особливого значення і потребує свого удосконалення. Доведено, що підрозділи Національної поліції України спроможні забезпечити запобігання злочинності у сімейній сфері заходами спеціально-кримінологічного запобігання.

Серед них ми виділяємо: 1. заходи, профілактичного характеру здійснюються поліцією, іншими суб'єктами запобігання шляхом поширення відомостей через засоби масової комунікації про проблеми злочинності у сімейній сфері шляхом телефонів довіри для населення країни, мета яких надати первинний захист жертві злочинності у сімейній сфері; 2. заходи правового характеру стосуються переважно вирішення сімейних конфліктів і можуть бути предметом обговорення на службових нарадах. Їх основу складають обмежувальні заходи до кривдника або кривдниці. Застосування до кривдника або кривдниці адміністративної та кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення вчинені в сім'ї; 3. заходи професійного характеру, а саме: - професійний і культурний рівень персоналу Національної поліції України, оскільки вони перші перебувають на місці вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері; - створення мобільних груп їх підготовка, щодо запобігання злочинності у сімейній сфері.

Такі мобільні групи мають бути створені при кожному Головному управлінні національної поліції України, а її керівник входить в координаційну нараду прокуратури; - розгляд проблемних питань запобігання злочинності у сімейній сфері під час службової підготовки поліціантів. У роботі серед напрямів запобігання злочинності у сімейній сфері виокремлено віктимологічне запобігання. Цей напрямок характеризується шляхом; застосування до кривдника або кривдниці заходів, які направлені на профілактику фонових явищ, котрі виникають у сім'ї; надання жертвам кримінального правопорушення у сім'ї правової, психологічної допомоги; застосування заходів спроможних захистити сім'ю від вчинення кривдником кримінального правопорушення; своєчасного і адекватного реагування правоохоронними органами, судом, органами місцевого самоврядування на факти навіть одиничного вияву кримінального правопорушення в сім'ї тощо.

Відзначена роль сімейних радників, які надають безоплатну правову допомогу жертвам кримінальних правопорушень у сімейній сфері. Сформульовано авторське визначення сімейного радника – це особа яка має

вищу освіту, володіє знаннями права, психології та педагогіці, має практичний досвід роботи з правопорушниками, тісно взаємодії з державними і не державними інституціями щодо надання допомоги сім'ї, які опинилися в складних життєвих ситуаціях.

У підрозділі 4.2 «*Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинності у сімейній сфері*» визначено, що прокурор повинен володіти вичерпною інформацією про закономірності розвитку міжособистісних конфліктів у сім'ї, що дозволить йому виділити типові шляхи запобігання злочинності у сімейній сфері і з координувати з іншими органами (Національна поліція, суд, органи місцевого самоврядування) диференційовані профілактичні заходи, оптимальні для особи кривдника. Зазначено, що однією з умов якісної кримінологічної профілактики злочинності у сімейній сфері є ефективна як координаційна діяльність органів прокуратури, яка дозволяє об'єднувати зусилля державних органів та налагодження координації між ними, так і робота самих прокурорів у цьому напрямі під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням, публічним обвинуваченням у цих справах, комунікації з органами місцевого самоврядування й громадськістю.

Запропоновано авторське тлумачення поняття «загальносоціальне запобігання прокуратурою злочинності у сімейній сфері» – це вжиття прокуратурою комплексу організаційно-правових, координаційних та інформаційних заходів, спрямованих на нейтралізацію причин та умов злочинності у сімейній сфері. У дослідженні визначено спеціально-кримінологічне запобігання прокуратурою злочинності у сімейній сфері як комплекс теоретико-прикладних координаційно-профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин й умов злочинності у сімейній сфері та недопущення її повторного вчинення кривдником.

Завдяки аналізу кримінологічних опрацьовувань та власних емпіричних досліджень нам вдалось визначити спеціально-кримінологічні заходи запобігання прокуратурою злочинності у сімейній сфері, зокрема: перевірка повідомлень, заяв до правоохоронних органів про факти вчинення правопорушень у сімейній сфері; аналіз резонансних фактів вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення в сім'ї, що призвели до тяжких наслідків; моніторинг засобів масової інформації, соціальних мереж для встановлення фактів вчинення кривдником правопорушень у сімейній сфері; аналіз інформації від соціальних служб, громадських організацій та медичних закладів про неблагополучні сім'ї, фактів дитячої безпритульності, наркоманії, психічних захворювань у одного з членів сім'ї тощо.

У роботі наголошується, що прокурор у своїй діяльності при визначенні потреби у застосуванні до кривдника спеціально-кримінологічного та індивідуального профілактичного заходу має встановити пов'язані з нею криміногенні фактори, які тісно пов'язані з кримінологічною характеристикою кривдника, ми умовно поділили на такі групи як-от:

соціально-демографічні (стать, вік, освіта, місце народження і проживання, національність та громадянство, віросповідання, інші відомості демографічного характеру); кримінально-правові (спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо); соціальні ролі і статус (працевдатність чи непрацевдатність, трудова зайнятість, робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, роль у сім'ї тощо); морально-психологічні характеристики тощо.

У підрозділі 4.3 *«Заходи запобігання злочинності у сімейній сфері»* виокремлено заходи запобігання злочинності у сімейній сфері: загально-соціальне; спеціально-кримінологічне та індивідуально-профілактичне запобігання. Зазначено, також вплив віктимологічного запобігання на злочинність у сімейній сфері. Визначено, що загальносоціальні заходи запобігання злочинності у сімейній сфері – це система правових та кримінологічних засобів запобігання правоохоронними органами, судом, органами місцевого самоврядування кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею у сімейній сфері та спрямовані на усунення, подолання та ліквідацію детермінанта злочинності у цій сфері. Виокремлено заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сімейній сфері.

Це заходи, які спрямовані на виявлення джерел (осередків) криміногенного впливу на сім'ю, на захист дитини від такої злочинності, на постановку кривдника (кривдниці) на профілактичний облік, на підтримку сім'ї в складних економічних умовах, на співпрацю правоохоронних органів з судом та органами місцевого самоврядування і громадськістю. Досліджено індивідуально-профілактичне запобігання злочинності у сімейній сфері – це індивідуальний вплив держави та працівників правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування на кривдника або кривдниць, у зв'язку з вчиненням ними кримінального правопорушення в сім'ї.

Віктимологічне запобігання злочинності у сімейній сфері визначено як діяльність державних та громадських інститутів, спрямована на виявлення та нейтралізацію факторів, що формують віктимну поведінку у кривдника або кривдниці у зв'язку з вчиненням ними кримінального правопорушення в сім'ї, шляхом виявлення у них підвищеного ступеня віктимності щодо потенційної жертви під час вчинення кримінального правопорушення. Стратегія запобігання злочинності у сімейній сфері направлена на локалізацію кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею у сімейній сфері. Оскільки дана злочинність сьогодні має досить високу активність, її запобігання на всіх кримінологічних рівнях: загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних та віктимологічних має створити систему заходів які пом'якшують наслідки вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення в сімейній сфері.

Безперечно, що саме заходи запобігання злочинності у сімейній сфері, передбачають забезпечення суб'єктів запобіжної діяльності стійкістю у прийнятті рішення щодо кривдника або кривдниці за вчинене кримінальне правопорушення, усвідомлення громадськістю й обізнаності з цього напрямку. Доведено, що запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері буде ефективним лише у разі взаємодії всіх суб'єктів запобігання такої злочинності їх узгодженому спільному плануванні, колективному обговоренні проблем та наданні допомоги один одному в процесі запобігання кримінальних правопорушень у сімейній сфері. Зазначено, що при розробці дорожньої карти запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею у сімейній сфері, слід враховувати наступні компоненти: критерії поведінки; види шкоди (пряма чи побічна), яка нанесена кривдником або кривдницею не тільки потерпілому, а і державі та суспільству в цілому; суми відшкодування шкоди нанесеної кривдником або кривдницею на підставі позовних заяв.

Розділ 5 «Наукова обґрунтованість запровадження в Україні кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері» складається з 2 підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Поняття та зміст кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері»* зазначено, що злочинність у сімейній сфері породжує дисфункцію Інституту сім'ї, а вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення поглиблює їх психологічну деформацію, тому експериментальну методіку кримінологічної моделі дослідження злочинності у сімейній сфері ми розглядаємо, як матеріальну або ідеальну систему, що відтворює і заміняє досліджувану подію, процес, стан або окремі ситуації та обставини таким чином, що її вивчення дозволить вирішити предмет дослідження та одержати практичний результат, корисний для суб'єктів запобігання злочинності у сімейній сфері.

Відзначається, що кримінологічна модель запобігання злочинності у сімейній сфері є не просто комплексом різноманітних форм, методів та заходів, її можна визначити як частину соціального контролю з боку держави за поведінкою інституту сім'ї в громадянському суспільстві. Обґрунтовано, що кримінологічна модель взагалі - це комплексне поняття, яке відображає теорію і практику конкретної діяльності, спрямованої на недопущення вчинення з боку особи - кривдника або кривдниці злочинності у сімейній сфері або її припинення на різних стадіях її розвитку. Доведено, що в кримінологічній моделі запобігання злочинності у сімейній сфері є необхідність розробки потужної системи сімейної безпеки, що може бути партнером державної системи безпеки.

Зазначено, що в Україні система сімейної безпеки розглядається поки що тільки на доктринальному рівні, що зменшує її вплив на вчинення суб'єкта кримінального правопорушення у сімейній сфері. До об'єктів запобігання злочинності у сімейній сфері належать різнопланові процеси та

явища. Це соціальні, економічні, політичні, психологічні та інші чинники, які характеризують її кількісні і якісні показники та визначають рівень і динаміку вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері. Ступінь зв'язку цих факторів залежить від професійної діяльності працівників правоохоронних органів, суду органів самоврядування.

У роботі зазначено, що спотворення сімейного життя, її незахищеність державними і не державними інституціями загострюють складну проблему вчинення кримінальних правопорушень у сімейній сфері. Серед її деструктивних чинників відзначаємо різке зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених у цій сфері, особливо в умовах правового режиму воєнного стану. Що в свою чергу, серйозно впливає на життєдіяльність суспільства та підриває Інститут сім'ї в Україні. Сформувовано авторське визначення кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері – це сучасний метод моделювання, котрий дозволяє досліднику отримати знання про злочинність у сімейній сфері не тільки шляхом безпосереднього її вивчення, а і шляхом дослідження її моделі.

У підрозділі 5.2 *«Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері»* встановлено, що вивчення зарубіжного досвіду злочинності у сімейній сфері являється актуальною проблемою для всіх країн світу, а тому впровадження найкращих зарубіжних практик у вітчизняне законодавство спроможне вирішити низку проблем, в нашій країні у роботі правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинності у сімейній сфері.

Зазначено, що злочинність у сімейній сфері по суті збігалася з визнанням принципу рівності жінок і чоловіків і його повним закріпленням у численних міжнародно-правових актах. До речі, проведений у дослідженні аналіз міжнародних правових актів показав рівні права жінок і чоловіків, визнання їх права на життя, здоров'я, свободу та фізичну недоторканість, заборону торгур або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження і покарання.

Вивчено досвід зарубіжних країн у запобіганні злочинності у сімейній сфері, що дозволило наприклад звернути у на досвід Великобританії. Зазначено, що уряд Великобританії регулярно фінансує консультативні центри, в яких проводяться не тільки робота з кривдником або кривдницею щодо сімейного конфлікту, а в даних центрах проводять прикладні дослідження причин і умов злочинності у сімейній сфері та пропонують державі відповідні заходи її запобігання.

Обґрунтовано сучасну практику взаємодії поліції та громади для вирішення проблем злочинності у сімейній сфері. Завдяки «закону Клера», особа має право звернутися в поліцію, з метою отримати інформацію про майбутнього партнера для сімейних стосунків, чи існує в нього «насильницьке минуле». Поліція проводить таку перевірку і повідомляє про

це заявника. Запропоновано впровадити цей досвід у національне законодавство. Виокремлено позитивний досвід Ізраїля щодо проблем запобігання злочинності у сімейній сфері, де фізичне насильство має свою видову характеристику різновиду кримінального правопорушення, і тому, якщо воно принижує людину шляхом погрози вчинення насильства то його правоохоронні органи можуть розглядати як психічологічне насильство, яке теж може бути кримінальним правопорушенням.

Зазначено, що законодавством Ізраїля передбачений широкий перелік членів родини, які мають право звернутися до суду за захистом своїх прав і свобод і отримати від суду ордер на захист. В ньому може бути передбачено заборону спільно проживати кривднику з іншими членами сім'ї, а саме: один з подружжя, розведений чоловік/дружина. Виокремлено досвід Франції, де щорічно проводиться моніторинг з дослідження інтенсивності виявів домашнього насильства. Дані дослідження показали, що причинами вчинення кривдником кримінального правопорушення у сімейній сфері є: певні стереотипи, які панують у родині, де чоловік домінує у сім'ї, особливо це проявляється у Франції, яка традиційно є мультикультурною та відкритою для імміграції.

Дослідження американського досвіду протидії та запобігання злочинності у сімейній сфері характеризується наявністю у кримінальному законодавстві спеціальних норм, детальною регламентацією правозастосовної діяльності поліції, прокуратури, судів, існуванням потужної соціальної структури із захисту жертв такого насильства. Отже, проведений аналіз закордонної практики запобігання злочинності у сімейній сфері демонструє, що подальша інтеграція України до ЄС та Євроатлантичного безпекового простору, очевидно, відкриє більше можливостей для України як кандидата на членство і, зрештою, країни-члена у сфері протидії та запобігання злочинам у сімейній сфері.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження у дисертації систематизовано наукові положення щодо вивчення теоретичних та практичних засад запобігання злочинності у сімейній сфері. Наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у науково обґрунтованій кримінологічній моделі запобігання злочинності у сімейній сфері. Здобуті результати підтвердили нашу гіпотезу щодо наукового пошуку, а реалізація мети і завдань дослідження дали підстави сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. В процесі вивчення стану наукового дослідження здійснено теоретичне узагальнення положень, висновків та рекомендацій вітчизняних вчених щодо запобігання злочинності у сімейній сфері, у результаті чого доведено, недостатній рівень дослідження порушеної проблеми. Наголошено,

що сімейна сфера має системну ознаку, тобто певний комплекс властивостей і якостей, які не можуть бути зведені лише до заходів запобігання вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення.

2. У межах предмета наукового дослідження сформульовано методологічні підходи до вивчення запобігання злочинності у сімейній сфері, що дозволило виокремити групу загальних та спеціальних методів наукового пізнання, які є вихідними у запобіганні та протидії такого роду злочинності, шляхом виділення окремих видів кримінальних правопорушень, що складають дану злочинність. Сформульовано авторське визначення методологічного інструментарію дослідження у сімейній сфері - це дорожня карта на сучасне інтегральне явище, зміст якого, може бути розкритий відповідним набором методів, які в сукупності забезпечують методіку пізнання проблеми, і яка дозволяє відобразити специфічну сутність виду кримінального правопорушення, що вчиняється кривдником або кривдницею в сім'ї.

3. Встановлено, що злочинність у сімейній сфері є кримінологічно цілісним суспільно-небезпечним явищем із кількісними і якісними показниками та закономірностями функціонування й розвитку. Злочинність у сімейній сфері, як об'єкт кримінологічного дослідження, являє собою відносно однорідну за своєю внутрішньою структурою, мотивацією, типовими рисами кривдника або кривдниці, способом їх поведінки під час вчинення кримінального правопорушення в сім'ї. На необхідність дослідження злочинності у сімейній сфері та її запобігання вказали 75 % опитаних працівників Національної поліції, 45% опитаних прокурорів, і 80 % голів об'єднаних територіальних громад. Сформульовано визначення запобігання злочинності у сімейній сфері – це сукупність суспільно небезпечних і кримінально караних умисних діянь, котрі посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність та волю хоча б, одного з членів родини та передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й психологічні примуси, кібернасильство.

4. З'ясовано види кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері. Зазначено, що кримінальний закон України містить значний перелік кримінальних правопорушень, які завдають шкоду суспільним відносинам у сімейній сфері. Поділ кримінальних правопорушень на види необхідний для реалізації принципу диференціації кримінальної відповідальності та покарання. Класифікація дозволяє згрупувати кримінально-правові норми таким чином, щоб вони максимально ефективно проявляли регулятивний і охоронний потенціал кримінального права. Щодо класифікації зазначених кримінальних правопорушень, то варто відмітити, що може бути запропонована класифікація зазначених кримінальних правопорушень за наступними критеріями: 1) потерпілий (жертва) чоловік, дружина, дитина; 2) суб'єкт (загальний або спеціальний); вина (умисні,

необережні, змішані) настання суспільно небезпечних наслідків (склад може бути матеріальний або формальний).

5. Розкрито об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері. Зважаючи на те, що кримінальні правопорушення у сімейній сфері не віднесені до окремого розділу Кримінального кодексу України, вбачається за необхідне здійснити їх ідентифікацію, систематизацію та обґрунтування їх об'єднання в рамках окремого розділу з подальшим визначенням місця злочину у відповідному розділі у системі особливої частини КК України. Надання зазначених пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного кримінального законодавства, забезпечить кримінально-правовий захист сім'ї, сімейних відносин, прав та інтересів неповнолітніх (дітей) від суспільно небезпечних правопорушень, дасть змогу раціоналізувати цю категорію кримінальних правопорушень.

Доведено, за результатами проведеного дослідження доведено, що суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень в сімейній сфері характеризується: 1) прямим умислом щодо діяння, 2) умислом щодо діяння та наслідків, 3) умислом щодо діяння та необережною формою вини щодо наслідків, 4) необережною формою вини. На підставі цього у кримінально-правовій науці сформувався три підходи щодо характеристики форми вини при вчиненні кримінальних правопорушень в сімейній сфері: 1) змішана; 2) змішана та умисна; 3) умисна або необережна. Назагал, діаметральна протилежність наведених позицій свідчить про невирішеність цієї проблеми.

Встановлено, що мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони переважної більшості кримінальних правопорушень в сімейній сфері. Мотиви поділяються на дві групи: низькі та такі, що не мають властивостей низьких мотивів. До першої групи відноситься: егоїзм; байдужість до долі потерпілого; неприязнь до іншого з батьків дитини. Мотивами другої групи можна визнати: відсутність кровного споріднення з потерпілим; релігійні переконання; бажання кращої долі потерпілому. Проаналізувавши суб'єктивну сторону вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення в сімейній сфері було встановлено, що загальним суб'єктом даних правопорушень є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Спеціальними суб'єктами виступають особи, які є членами сім'ї (та особи до них прирівняні) та на яких сімейним законодавством покладено певні сімейні обов'язки, а також особи, що виконують професійні або службові обов'язки із забезпечення належного існування сімейних відносин та відносин щодо нормального розвитку дітей. Серед спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень, що розглядаються, також слід виокремити повнолітніх осіб, тобто осіб, яким на момент вчинення посягання виповнилося 18 років, а також осіб, які раніше вчиняли такі кримінально карані діяння та (або) були судимі за їх вчинення. У кримінальному праві склалось два підходи щодо встановлення кола

суб'єктів кримінальних правопорушень в сімейній сфері: представники першого – буквально тлумачать диспозиції відповідних статей КК України, а другого – значно розширюють цей перелік.

6. Надано кримінологічну характеристику особистості, яка вчиняє кримінальне правопорушення у сімейній сфері. Серед кривдників (кривдник/кривдниця), більшість становлять особи чоловічої статі (92 %), інші (8 %) – особи жіночої статі; для більшості кривдників, які вчинили домашнє насильство, характерний вік від 30 до 50 років (57 %); серед них, які перебувають у офіційному шлюбі (80 %), інші (20 %) – проживають у цивільному шлюбі; характерним для них є не високий рівень освіти (69 % мають не закінчену або середню освіту); серед кривдників, які вчинили домашнє насильство, переважають безробітні (30 %), особи, які зловживають алкоголем або наркотиками (15 %), хворі, переважно на туберкульоз, гіпертонію, венеричні захворювання, різні фізичні вади (38,6 %). Водночас, у більшості кривдників домашнього насильства (61,4 %) не виявлено жодних хронічних (соматичних) захворювань. Встановлено, що головним мотивом домашнього насильства є помста кривдника за колишні приниження, побиття, знущання тощо (74 %). За мотивами ревнощів – 9,8 %, користі – 14,6 %. Інші мотиви складають, відповідно, 2,4 %. Доведено, що значною детермінантою кривдника злочинності у сімейній сфері є: їх психічні відхилення (26,2 %); емоційна нестабільність (37,0 %); подвійні стандарти поведінки, які, з одного боку, перешкоджають засвоєнню кривдником моральних і правових норм, а з іншого – ускладнюють сприйняття ним конкретної життєвої ситуації (36,8 %). На підставі цього, узагальнено його кримінологічний портрет – це чоловік/жінка віком 30–40 років, які перебувають у шлюбі, із середнім рівнем освіти, являються мешканцями сіл і міст, не дотримуються правових норм поведінки як в суспільстві так і в сім'ї, мають проблеми із вживанням алкогольних напоїв, наркотичних речовин, неодноразово притягалися до адміністративної або кримінальної відповідальності із стереотипним уявленням щодо гендерних ролей, їм характерні афективні порушення психіки (у межах осудності) та вчиняли насильницькі акти відносно своєї родини.

7. Проведений в процесі дослідження аналіз стану, тенденції, географії вчинення кримінальних правопорушень кривдником (кривдницею), у сімейній сфері, характеризується специфічною суспільною небезпекою, яка несе в собі суспільний резонанс і потребує своєчасного реагування з боку суб'єктів протидії та запобігання даної злочинності. Географія поширення злочинності у сімейній сфері багато в чому залежить від регіону країни (87 %); рівня урбанізації (85 %), що об'єктивно домінує в промислових і столичних регіонах. Найбільше випадків вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері виявлено у Дніпропетровській (11 212), Київській (9 499) та Вінницькій областях (7 818). Найменше виявлено випадків злочинності у сімейній сфері в Полтавській та Чернігівській області

(1 486). В процесі дослідження встановлено зацікавленість правопорушників у збереженні «таємниці» вчинення кримінального правопорушення в сім'ї (58 % жертв взагалі не бажали розголосу, оскільки відчували й особисту провину в тому, що сталося; 25 % – не довіряли Національній поліції та боялись осуду; 17 % – вважали, що це надзвичайне буденне життя.

8. Проведене дослідження дозволило охарактеризувати причини та умови вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення у сімейній сфері та розкрито латентність цього виду злочинності. Доведено, що злочинність у сімейній сфері характеризується високим рівнем латентності – 74 %. За цією ознакою та загальною характеристикою (рівнем, структурою, географією, динамікою тощо), злочинність у сімейній сфері становить загрозу для національного збереження сім'ї, як основи всього суспільства. З'ясовано та досліджено причини та умови, що детермінують існування та поширення злочинності у сімейній сфері в Україні. Шляхом аналізу причин і умов злочинності у сімейній сфері протягом 2018–2023 рр., виділено основні чинники, які зумовлюють злочинність у сімейній сфері, зокрема: сімейне неблагополуччя (5,1 %); нехтування батьками своїми прямими обов'язками щодо природних потреб дітей (у харчуванні, одязі, житлі, навчанні, відпочинку, лікуванні) (26,2 %); фізичне знущання (заподіяння тілесних ушкоджень, психічне приниження, примушування до тяжкої насильницької праці) (56,2 %); сексуальне насильство (зґвалтування, втягування до занять проституцією) (12,5 %) тощо. Натомість, однією з небезпечних детермінант, що впливає на злочинність у сімейній сфері в Україні, є конфлікт між чоловіком і жінкою викликаний умовами режиму воєнного стану. Невміння його розв'язати призводить до вчинення різних видів кримінальних правопорушень.

9. Визначено суб'єктів запобігання злочинності у сімейній сфері.

Встановлено, що безпосереднім суб'єктом спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сімейній сфері, є працівники органів Національної поліції, зокрема, представники підрозділів ювенальної превенції, служби дільничних офіцерів поліції та поліцейські офіцери громад. Ефективність їх запобіжної діяльності залежатиме від рівня професійної підготовки, яка повинна забезпечуватися шляхом спеціалізованого навчання та підвищення кваліфікації, зміцнення виконавської дисципліни, удосконалення правового регулювання їх діяльності (54 %); розробка та впровадження методики типової діагностики виявлення детермінант злочинності у сімейній сфері, для правильного обрання обмежувального припису (46 %). Виокремлена координаційна діяльність прокуратури з метою запобігання злочинності у сімейній сфері. Зазначено роль об'єднаних територіальних громад у запобіганні злочинності у сімейній сфері, в Україні. Доведено, що жоден суб'єкт запобігання злочинності у сімейній сфері не в змозі забезпечити її ефективність без узгоджених дій правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування під час здійснення заходів

запобігання вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сімейній сфері.

10. Виокремлено заходи запобігання злочинності у сімейній сфері: загальносоціальне; спеціально-кримінологічне, індивідуально-профілактичне та віктимологічне запобігання. Зазначено, що заходи запобігання злочинності у сімейній сфері позитивно впливають на кривдника (кривдницю) кримінального правопорушення, якщо вони застосовуються суб'єктами запобігання даної злочинності. Доведено, що запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері буде ефективним лише у разі взаємодії всіх суб'єктів запобігання такої злочинності, їх узгодженому та спільному плануванні, колективному обговоренні проблем та наданні допомоги один одному у процесі запобігання кримінальних правопорушень у сімейній сфері. Обґрунтовано побудову системи запобігання злочинності в сімейній сфері, яка повинна включати комплексну державну програму побудовану на основі якісного вивчення стану злочинності в сімейній сфері та її характеру. Для забезпечення ефективного запобігання злочинності у сімейній сфері, необхідно передбачити виділення на рівні місцевого бюджету коштів, достатніх для здійснення превентивної діяльності щодо запобігання кримінальних правопорушень в сім'ї (наприклад, 12000 гривень на члена сім'ї на рік, які, як цільові, виділяються для визначення шляхів запобіжної діяльності та застосування превентивних заходів у випадку вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення.

11. У дослідженні науково обґрунтовано поняття кримінологічної моделі, яка має за мету вивчити кримінально-правову та кримінологічну характеристики, шляхом встановлення кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею в сімейній сфері, на основі аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак елементів складу кримінальних правопорушень, вивчення рівня, стану, тенденцій та основних причин і умов їх вчинення, особи та жертви злочинності у сімейній сфері, напрацювання відповідних заходів її запобігання. Сформульовано авторське визначення кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері – це сучасний метод моделювання, котрий дозволяє досліднику отримати знання про злочинність у сімейній сфері не тільки шляхом безпосереднього її вивчення, а і шляхом дослідження її моделі. Доведено, що для ефективного запобігання злочинності у сімейній сфері, необхідне формування відповідної суспільної свідомості. Для цього, потрібно розповсюджувати ідею громадського осуду вчинення в сім'ї кримінального правопорушення та необхідності його запобігання, шляхом залучення освітніх інституцій та засобів масової інформації (76,7%). Оскільки у дослідженні доведено складність ідентифікації дітей, які стали свідками вчинення в родині правопорушення пропонується внести зміни в ст. 269 КУпАП про визнання такої дитини потерпілою у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Зазначено, що успіх запобігання злочинності у сімейній

сфері, захист жертв і покарання за вчинення кримінального правопорушення в сім'ї безпосередньо пов'язані з об'єднанням зусиль усіх основних суб'єктів, залучених до вирішення даної: працівників Національної поліції, соціальних та медичних працівників, прокурорів, адвокатів, судів, органів місцевого самоврядування тощо.

12. На підставі вивчення зарубіжного досвіду злочинності у сімейній сфері, доведено, що її проблема актуальна для всіх країн світу, а тому впровадження найкращих зарубіжних практик у вітчизняне законодавство допоможе Україні вирішити низку проблем, що виникають сьогодні в нашій країні щодо запобігання злочинності у сімейній сфері. Подолання в Україні всіх форм злочинності у сімейній сфері можливе шляхом постійної підтримки державою, органами місцевого самоврядування, громадськістю та іншими суб'єктами науково-обґрунтованих заходів запобігання досліджуваних кримінальних правопорушень (46,7 %); проведення ґрунтовних наукових досліджень з проблем домашнього насильства та впровадження їх у соціальну практику (26,1 %); підготовки у закладах вищої освіти волонтерів, з метою їх співпраці з державними і недержавними інституціями для запобігання домашньому насильству (27,2 %) тощо.

13. Запропоновано шляхи вдосконалення запобігання злочинності у сімейній сфері, серед яких:

1) декриміналізувати ст. 151² КК України «Примушування до шлюбу», змінивши і без того надмірну криміналізацію суспільних відносин у сімейній сфері, які вже врегульовані чинним законодавством;

2) розмістити на Єдиному порталі державних послуг «Дія» функцію про надання одному із партнерів при створенні сім'ї інформації щодо майбутнього партнера на предмет його судимості та вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері;

3) збільшити термін адміністративного затримання кривдника або кривдниці за вчинення адміністративного правопорушення в сім'ї до 24 годин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Буряк К. М. Попередження злочинності у сімейно-побутовій сфері в Україні : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2024. 232 с.

Статті у наукових періодичних виданнях України та інших держав:

1. Буряк К. М. Сімейна безпека як чинник протидії та запобігання домашній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 4. С. 19–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221541>

2. Буряк К. М. Латентність домашньої злочинності: причини та напрямки профілактики. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 51. С. 3–7.
3. Буряк К. М. Співвідношення катування та домашнього насильства. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1(15). С. 67–74. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.1.05
4. Буряк К. М. Criminological characteristics of the identity of the abuser who commits a criminal offense in the home sphere. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 1. С. 164–170. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-5-164-170
5. Буряк К. М. Заходи запобігання домашній злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 6. С. 185–191. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.6.32>
6. Буряк К. М. Причини та умови, які детермінують виникнення домашньої злочинності. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. № 1 (57). С. 175–181. DOI : [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280823](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280823)
7. Буряк К. М. Проблема домашньої злочинності в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т.1. С. 212–217 DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.32>
8. Буряк К. М. Суб'єкти запобігання домашній злочинності. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2023.12>
9. Буряк К. М. Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 209–216. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-209-216
10. Буряк К. М. Дослідження злочинності у сімейній сфері вітчизняними науковцями. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 142–148. DOI <https://doi.org/10.32782/39221530>
11. Буряк К. М. Види кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. №3. С. 5–12. DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2023-3-1>
12. Буряк К. М. Методологія дослідження злочинності у сімейній сфері. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 5 (52). С. 78–81 DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2023.15>
13. Буряк К. М. Національна поліція України як суб'єкт протидії та запобігання злочинності у сімейній сфері. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 257–264. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.37>
14. Buriak K. Foreign experience of crime prevention in the family sphere. *Науковий вісник ДДУВС*. 2023. Спецвипуск № 1. С. 123–128.

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-5-123-128

15. Буряк К. М., Богатирьов І. Г. Запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 567–570. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/140>

16. Буряк К. М., Богатирьов І. Г. Стан наукового дослідження злочинності у сімейній сфері. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 109–119. DOI: 10.32755/sjcriminal.2023.02.109

17. Буряк К. М. Загальносоціальні заходи запобігання прокуратурою злочинності у сімейній сфері. *Науковий вісник ДДУВС*. 2024. № 1. С. 253–258. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-248-253>

18. Богатирьов І. Г., Буряк К. М. Кримінологічна модель запобігання злочинності у сімейній сфері. *Юридичний вісник повітряне і космічне право*. 2024. № 1(70). С. 178–183. DOI: 10.18372/2307-9061.70.18501

19. Buriak K., Bohatyrov A., Kolodchyn D., Pavliukh O., Larchenko M. Criminological research on statistics concerning judicial examination of criminal proceedings using cluster analysis algorithms. *Revista de la Universidad del Zulia*. 2022. № 38. P. 116–129. DOI: <http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.38.08> (*Web of Science Q3*)

20. Buriak K., Bohatyrova O., Yurchyshyn V., Mykhalik O., Marchuk V. Crime in Ukraine in Conditions of Martial Law. *Jurnal cita hokum*. 2023. Vol 11. No 3. P. 413–426. DOI: <http://doi.org/10.15408/jch.v11i3.35788> (*Web of Science Q3*)

21. Buriak K., Prytula A., Chorna M., Pyshna A., Dolhov A. Empirical Analysis of Legal Regulations on Family Violence During Wartime in Ukraine: A Comprehensive Examination. *Jurnal Hukum dan Pemikiran*. 2023. Vol. 23 No. 2 P. 267–280. DOI: <https://doi.org/10.18592/sjhp.v23i2.12390> (Scopus)

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Bohatyrov I., Buriak K. Domestic crime in Ukraine: criminological aspect. *«Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення»*. Матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу (Київ, 28 травня 2020 року). Ч.1. 2020. С. 117–119.

2. Буряк К. М. Домашня злочинність в Україні: Актуальна проблема сьогодення. *Щорічні читання наукової школи «Інтелект»* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Чернігів, 25 травня 2020 року). Ірпінь, 2020. С. 124–126.

3. Буряк К. М. Домашнє насильство: актуальна проблема сьогодення. *Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19: Матеріали круглого столу* (м. Рівне, 12 жовтня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 12–14.

4. Буряк К. М. Проблема насильства у сім'ї в Україні. *Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії* : матеріали Міжнародного круглого столу (12 жовтня 2022 року) / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 32–34.

5. Buriak K. Authorized probation body as a subject of prevention of domestic crime. *The 14th International scientific and practical conference "Modern stages of scientific research development"* (December 27–30, 2022) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2022. P. 152–154.

6. Буряк К. М. Уповноважений орган з питань пробачії як суб'єкт запобігання домашній злочинності. *Пенітенціарна система України у глобальному вимірі: матеріали II Міжнародного пенітенціарного форуму* (м. Рівне, 27 жовтня 2022 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 56–59.

7. Buriak K. The Istanbul Convention in the aspect of European integration of Ukraine. *Актуальні питання забезпечення якості вищої освіти в сучасних умовах* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 липня – 13 серпня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 19–20

8. Буряк К. М. Проблеми питання покарання за домашнє насильство. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі*: Матеріали III Міжнародного пенітенціарного форум м. Київ, 3 листопада 2023 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 133–135.

9. Буряк К. М. Проблема насильства у сімейній сфері. *Актуальні проблеми захисту прав людини в сучасних інтеграційних умовах*: матеріали II міжвузівської студентської науково-практичної конференції (м. Бар, 6 грудня 2023 р.) / уклад.: Т. М. Юзько, Т. М. Супрун-Ковальчук. Бар : Вид. центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», 2023. С. 38–39.

10. Буряк К. М. Міжнародне нормативно-правове регулювання злочинності у сімейній сфері. *Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Науково-дослідний інститут публічного права. 15 лютого 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 28–31.

АНОТАЦІЯ

Буряк К.М. Теорія та практика запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу дослідженню запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні. Уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування кримінологічної моделі запобігання злочинності у сімейній сфері, на основі чого обґрунтовано пропозиції, спрямовані на її запобігання та удосконалення національного законодавства у даній сфері.

У дисертації подано розв'язання важливої кримінально-правової та кримінологічної науково-прикладної проблеми запобігання злочинності у сімейній сфері. Здійснено науково-теоретичний, історичний аналіз злочинності у сімейній сфері. Доведено, що проблематика злочинності у сімейній сфері неодноразово була поставлена на порядок денний вітчизняними вченими, а тому вона є системою з винятково складними видами кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею в процесій їх спільного життя.

Визначено її сучасний стан, проблеми та шляхи розвитку. Зазначено, що найбільш ґрунтовною методологічною базою для обґрунтування злочинності у сімейній сфері, є закони і категорії діалектики. Саме вони забезпечують вчення про діалектичні суперечності при дослідженні соціальних явищ та процесів, які виникають в Інституті сім'ї та дають змогу дослідити причини та умови вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сімейній сфері і розробити шляхи його запобігання.

Враховано низку чинників, які засвідчують загрозу життю і здоров'ю одному із подружжя або їх дитині. Серед причин цього соціального явища виокремлено: глобалізаційні зміни у сфері соціально-економічних і політичних процесів, які відбуваються у ХХІ ст.; російсько-українська війна з державою агресором російською федерацією з 2014 року; тривожна атмосфера в сім'ї; зростання конфліктності у взаємовідносинах між дружиною і чоловіком, батьками і дітьми; збільшення випадків розлучення тощо.

У межах вивчення предмета наукового дослідження наведено окремі положення про методологічні засади дослідження злочинності в сімейній

сфері, виокремлено групу загальних та спеціальних методів дослідження, що є вихідними у протидії такої злочинності та запобігання окремих її видів. Значну увагу у дослідженні приділено поняттю та змісту злочинності у сімейній сфері, що дозволило сформулювати його визначення - це сукупність суспільно небезпечних і кримінально караних умисних діянь, котрі посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність та волю хоча б, одного з членів родини та передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й психологічні примуси, кібернасильство для залякування й отримання влади одних членів сім'ї над іншими.

Вивчення зарубіжного досвіду злочинності у сімейній сфері показує, що її проблема актуальна для всіх країн світу, а тому впровадження найкращих зарубіжних практик у вітчизняне законодавство допоможе Україні вирішити низку проблем, що виникають сьогодні в нашій країні в роботі правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування щодо запобігання та протидії злочинності у сімейній сфері.

Завдяки теоретичним напрацюванням та отриманим науково обґрунтованим результатам дослідження здійснено поділ кримінальних правопорушень на види, котрі необхідні для реалізації принципу диференціації кримінальної відповідальності та покарання. Запропоновані різні класифікаційні критерії, зокрема: залежно від потерпілого (дитина (малолітня, неповнолітня особа) чи дорослий член сім'ї); залежно від суб'єкта (загальний чи спеціальний (член сім'ї або особа, яка має певні обов'язки чи службові функції, пов'язані з вихованням неповнолітніх)); залежно від форми вини (умисні, необережні чи зі змішаною формою вини); в залежності від настання суспільно небезпечних наслідків (формальний чи матеріальний склад).

За допомогою родового об'єкту здійснено ідентифікацію, систематизацію кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері та обґрунтовано їх об'єднання в рамках одного розділу з подальшим визначенням місця відповідного розділу у системі Особливої частини КК України.

Доведено, що суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, які вчиняються у сімейній сфері характеризується: 1) прямим умислом щодо діяння, 2) умислом щодо діяння та наслідків, 3) умислом щодо діяння та необережною формою вини щодо наслідків, 4) необережною формою вини. На підставі цього у науці сформувався три підходи щодо характеристики форми вини при вчиненні кримінальних правопорушень у сімейній сфері: 1) змішана; 2) як змішана, так і умисна; 3) умисна або необережна. Діаметральна протилежність наведених позицій свідчить про невирішеність цієї проблеми.

Визначено, що загальним суб'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейній сфері, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Також цей злочин може бути вчинено

спеціальними суб'єктами. Спеціальними суб'єктами виступають особи, які є членами сім'ї (та особи до них прирівняні) та на яких сімейним законодавством покладено певні сімейні обов'язки, а також особи, що виконують професійні або службові обов'язки із забезпечення належного існування сімейних відносин та відносин щодо нормального розвитку дітей. Запропоновано законодавцю декриміналізувати ст. 151² КК України «Примушування до шлюбу», змінивши і без того надмірну криміналізацію суспільних відносин у сімейній сфері, які вже врегульовані чинним законодавством.

В процесі дослідження встановлено роль особи кривдника (кривдниці), яка вчиняє кримінальне правопорушення у сімейній сфері, що дозволило сформулювати авторський типовий портрет - це чоловік (або жінка) віком 30–40 років, які перебувають у шлюбі, із середнім рівнем освіти, являються мешканцем міста, мають низький рівень інтелектуального розвитку та соціальної свідомості, переважно не мають постійного місця роботи або є працівником низької кваліфікації, з ознаками девіантної поведінки (схильні до вживання спиртних напоїв, наркотичних речовин, вчинення різноманітних правопорушень, нехтування правовими нормами), мають низький рівень соціальних навичок, емоційного інтелекту, раніше притягалися до адміністративної чи кримінальної відповідальності, із стереотипним уявленням щодо гендерних ролей, їм характерні афективні порушення психіки (у межах осудності) та вчиняли насильницькі акти відносно своєї родини.

Проведений в процесі дослідження аналіз стану, тенденції, географії вчинення кримінальних правопорушень кривдником (кривдницею), у сімейній сфері, характеризується специфічною суспільною небезпекою, яка несе в собі суспільний резонанс і потребує своєчасного реагування з боку суб'єктів протидії та запобігання даної злочинності. Дослідження злочинності у сімейній сфері дозволило визначити причини та умови вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення у сімейній сфері. Доведено, що злочинність у сімейній сфері має значну латентність, а тому її запобігання варто оцінювати з урахуванням даного критерію.

В процесі дослідження виокремлено заходи запобігання злочинності у сімейній сфері: загально-соціальне; спеціально-кримінологічне та віктимологічне запобігання. Зазначено, що заходи запобігання злочинності у сімейній сфері позитивно впливають на кривдника (кривдницю) кримінального правопорушення, якщо вони застосовуються суб'єктами запобігання даної злочинності.

Доведено, що запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері буде ефективним лише у разі взаємодії всіх суб'єктів запобігання такої злочинності, їх узгодженому та спільному плануванні, колективному обговоренні проблем та наданні допомоги один одному в

процесі попередження кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері.

Розкрито роль суб'єктів запобігання злочинності у сімейній сфері. Сформульовано пропозиції до чинного законодавства в частині удосконалення заходів запобігання злочинності у сімейній сфері. Проведене дослідження надало можливість внести пропозиції щодо покращення діяльності підрозділів Національної поліції України, суду, органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинності у сімейній сфері.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочинність, правопорушник, сім'я, сімейна сфера, злочинність у сімейній сфері, насильницькі злочини, домашнє насильство, Національна поліція, прокуратура, запобігання, кримінологічна модель, кримінологічна характеристика, кримінологічний аналіз, методика, експеримент.

SUMMARY

Buriak K.M. Theory and practice of crime prevention in the family sphere in Ukraine. – The manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences in the specialty 12.00.08 Criminal law and criminology; criminal executive law. –Odesa State University of Internal Affairs, – Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the study of crime prevention in the family sphere in Ukraine. For the first time, the scientific problem of developing a holistic doctrinal approach to the formation of a criminological model of crime prevention in the family sphere was posed and solved, on the basis of which proposals aimed at its prevention and improvement of national legislation in this area were substantiated.

The dissertation provides a solution to an important criminal-legal and criminological scientific-applied problem of crime prevention in the family sphere. A scientific-theoretical, historical analysis of crime in the family sphere was carried out. It has been proven that the problem of crime in the family sphere has been repeatedly put on the agenda by domestic scientists, and therefore it is a system with exceptionally complex types of criminal offenses committed by the offender or the offender in the course of their joint life.

Its current state, problems and ways of development are defined. It is noted that the most thorough methodological basis for justifying crime in the family sphere is the laws and categories of dialectics. They provide the doctrine of dialectical contradictions in the study of social phenomena and processes that arise in the Institute of the Family and make it possible to investigate the reasons and conditions for committing a criminal offense by the offender in the family sphere and to develop ways of preventing it.

A number of factors that prove a threat to the life and health of one of the spouses or their child are taken into account. Among the causes of this social

phenomenon, the following are highlighted: globalization changes in the field of socio-economic and political processes that are taking place in the XXI century; the Russian-Ukrainian war with the aggressor state the Russian Federation since 2014; anxious atmosphere in the family; growing conflict in the relationship between husband and wife, parents and children; increase in cases of divorce, etc.

Within the scope of the study of the subject of scientific research, separate provisions are given on the methodological principles of the study of crime in the family sphere, a group of general and special research methods is singled out, which are the starting point in the prevention, counteraction of such crime and the prevention of certain types of criminal offenses. Considerable attention was paid in the study to the concept and content of crime in the family sphere, which made it possible to formulate its definition - it is a set of socially dangerous and criminally punishable intentional acts that encroach on the life, health, bodily integrity and will of at least one family member and include physical, verbal, moral and economic insults and psychological coercion, cyber-violence to intimidate and gain power of some family members over others.

The study of foreign experience of crime in the family sphere shows that its problem is relevant for all countries of the world, and therefore the introduction of the best foreign practices into domestic legislation will help Ukraine to solve a number of problems that arise today in our country in the work of law enforcement agencies, courts of local self-government bodies regarding the prevention and combating crime in the family sphere.

Thanks to the theoretical studies and scientifically based results of the study, the division of criminal offenses into the types necessary for the implementation of the principle of differentiation of criminal liability and punishment was carried out. Different classification criteria are proposed, in particular: depending on the victim (child (juvenile, minor) or adult family member); depending on the subject (general or special (a family member or a person who has certain duties or official functions related to the upbringing of minors)); depending on the form of guilt (intentional, negligent or with a mixed form of guilt); depending on the occurrence of socially dangerous consequences (formal or material composition).

With the help of the generic object, the identification and systematization of criminal offenses committed in the family sphere was carried out and their unification within the framework of one section was justified, with the subsequent determination of the place of the corresponding section in the system of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

It has been proven that the subjective side of criminal offenses committed in the family sphere is characterized by: 1) direct intent regarding the act, 2) intent regarding the act and its consequences, 3) intent regarding the act and a careless form of guilt regarding the consequences, 4) a careless form of guilt. Based on this, science has developed three approaches to the characterization of the form of guilt when committing criminal offenses in the family sphere: 1) mixed; 2) both mixed

and intentional; 3) intentional or careless. The diametric opposite of the above positions indicates that this problem has not been resolved.

It was determined that the general subject of criminal offenses committed in the family sphere is a natural culpable person who has reached the age of sixteen. Also, this crime can be committed by special subjects. Special subjects are persons who are family members (and persons equal to them) and who are assigned certain family duties by family law, as well as persons who perform professional or official duties to ensure the proper existence of family relations and relations regarding the normal development of children. It was proposed to the legislator to decriminalize Art. 151² of the Criminal Code of Ukraine «Forcing marriage», changing the already excessive criminalization of social relations in the family sphere, which is already regulated by current legislation.

In the process of the research, the role of the offender, who commits a criminal offense in the family sphere, was established, which made it possible to formulate the author's typical portrait - this is a man (or woman) aged 30–40, who is married, with an average level of education, and is a resident cities, have a low level of intellectual development and social awareness, mostly do not have a permanent place of work or are a low-skilled worker, with signs of deviant behavior (prone to drinking alcoholic beverages, narcotic substances, committing various offenses, disregarding legal norms), have a low level of social skills, emotional intelligence, previously brought to administrative or criminal responsibility, with a stereotypical view of gender roles, he/she is characterized by affective disorders of the psyche (within the limits of sanity) and committed violent acts against his/her family.

The analysis of the state, trend, and geography of criminal offenses committed by the perpetrator in the family sphere is characterized by a specific social danger that carries a public resonance and requires a timely response from the subjects of countermeasures and prevention of this crime. The study of crime in the family sphere made it possible to determine the reasons and conditions for committing a criminal offense by the offender in the family sphere. It has been proven that crime in the family sphere has a significant latency, and therefore its prevention should be evaluated taking into account this criterion.

In the process of the research, measures to prevent crime in the family sphere were singled out: general social; special criminological and victimological prevention. It is noted that measures to prevent crime in the family sphere have a positive effect on the offender of a criminal offense, if they are applied by the subjects of the prevention of this crime.

It has been proven that the prevention of criminal offenses in the family sphere will be effective only in case of the interaction of all subjects of the prevention of such crime, their coordinated and joint planning, collective discussion of problems and assistance to each other in the process of prevention of criminal offenses in the family sphere.

The role of crime prevention subjects in the family sphere is revealed.

Proposals to the current legislation regarding the improvement of crime prevention measures in the family sphere have been formulated. The conducted research provided an opportunity to make proposals for improving the activities of units of the National Police of Ukraine, courts, and local self-government bodies to prevent crime in the family sphere.

Key words: criminal offense, crime, offender, family, family sphere, crime in the family sphere, violent crimes, domestic violence, National police, prosecutor's office, prevention, criminological model, criminological characteristics, criminological analysis, methodology, experiment.

Підписано до друку 17.03.2025. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman»/
Друк офсетний. Ум. друк .арк. 2,0
Наклад 50 прим.
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
Тел 0487505029
e-mail 03121961@ukr.net